

ACTA HISTRIAE
25, 2017, 4

UDK/UDC 94(05)

ISSN 1318-0185

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko - Koper
Società storica del Litorale - Capodistria

ACTA HISTRIAE

25, 2017, 4

KOPER 2017

ISSN 1318-0185

UDK/UDC 94(05)

Letnik 25, leto 2017, številka 4

**Odgovorni urednik/
Direttore responsabile/
Editor in Chief:**

Darko Darovec

**Uredniški odbor/
Comitato di redazione/
Board of Editors:**

Gorazd Bajc, Furio Bianco (IT), Flavij Bonin, Dragica Čeč, Lovorka Čoralić (HR), Darko Darovec, Marco Fincardi (IT), Darko Friš, Aleksej Kalc, Borut Klabjan, John Martin (USA), Robert Matijašić (HR), Darja Mihelič, Edward Muir (USA), Egon Pelikan, Luciano Pezzolo (IT), Jože Pirjevec, Claudio Povoło (IT), Marijan Premović (MNE), Vida Rožac Darovec, Andrej Studen, Marta Verginella, Salvator Žitko

**Urednika/Redattori/
Editors:**

Gorazd Bajc, Urška Lampe

**Prevodi/Traduzioni/
Translations:**

Urška Lampe (slo.), Gorazd Bajc (it.)

**Lektorji/Supervisione/
Language Editor:**

Urška Lampe (angl., slo.), Gorazd Bajc (it.)

**Stavek/Composizione/
Typesetting:**

Grafis trade d.o.o.

**Izdajatelj/Editore/
Published by:**

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko / Società storica del Litorale®

Sedež/Sede/Address:

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, SI-6000
Koper-Capodistria, Garibaldijeva 18 / Via Garibaldi 18
e-mail: actahistriae@gmail.com; www.zdjp.si

Tisk/Stampa/Print:

Grafis trade d.o.o.

Naklada/Tiratura/Copies:

300 izvodov/copie/copies

**Finančna podpora/
Supporto finanziario/
Financially supported by:**

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije / Slovenian Research Agency, Mestna občina Koper, Luka Koper d.d.

**Slika na naslovnici/
Foto di copertina/
Picture on the cover:**

Podlaga sliki: Nemška vojaka in osel s protiplinskimi maskami med prvo svetovno vojno, 1915 / Sfondo dell'immagine: Soldati tedeschi e asino indossano maschere antigas durante la Prima guerra mondiale, 1915 / Background of the image: German Soldiers and donkey wearing gas masks during World War I, 1915 (Universal History Archive/UGC via Getty Images. <https://timeline.com/world-war-gas-masks-b4caaf280c03>).

Redakcija te številke je bila zaključena 15. decembra 2017.

Revija Acta Histriae je vključena v naslednje podatkovne baze / Gli articoli pubblicati in questa rivista sono inclusi nei seguenti indici di citazione / Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in: Thomson Reuters: Social Sciences Citation Index (SSCI), Social Scisearch, Arts and Humanities Citation Index (A&HCI), Journal Citation Reports / Social Sciences Edition (USA); IBZ, Internationale Bibliographie der Zeitschriftenliteratur (GER); International Bibliography of the Social Sciences (IBSS) (UK); Referativnyi Zhurnal Viniti (RUS); European Reference Index for the Humanities and Social Sciences (ERIH PLUS); Elsevier B. V.: SCOPUS (NL)

Vsi članki so v barvni verziji prosto dostopni na spletni strani: <http://www.zdjp.si>.
All articles are freely available in color via website <http://www.zdjp.si>.

VSEBINA / INDICE GENERALE / CONTENTS

- Gorazd Bajc:** Dieci mesi che sconvolsero la Venezia Giulia. *Il Memorandum di Londra 1915: questioni storiografiche e dettagli terminologici* 825
Ten Months that shook Venezia Giulia. The Memorandum of London 1915: Storiografic Issues and Terminological Details
Deset mesecev, ki so pretresli Julijsko krajino. Londonski memorandum 1915: historiografska vprašanja in terminološke podrobnosti
- Guido Franzinetti:** The Debates on the Future of Austria-Hungary on the Eve of the First World War 851
I dibattiti sul futuro dell’Austria-Ungheria alla vigilia della Prima guerra mondiale
Razprave o prihodnosti Avstro-Ogrske na predvečer prve svetovne vojne
- Matjaž Bizjak:** Vojni načrti Kraljevine Italije proti Avstro-Ogrski do vstopa v prvo svetovno vojno 863
I piani di guerra del Regno d’Italia contro l’Austria-Angheria fino all’entrata nella Prima guerra mondiale
Italian War Plans against Austria-Hungary before entry into World War One
- Danijel Grafenauer:** Centralne sile ter vstop Italije v prvo svetovno vojno: v luči korespondence med avstro-ogrskim in nemškim generalštabom 883
Le Potenze centrali e l’entrata dell’Italia nella Prima guerra mondiale: alla luce del carteggio tra lo Stato maggiore austro-ungarico e quello tedesco
Central Powers and the entry of Italy into World War One: in the light of the Correspondence between the Austro-Hungarian and the German Military Headquarters
- Gregor Antoličič:** Avstro-ogrška vojska v senci vstopa Italije v prvo svetovno vojno 899
L’esercito austro-ungarico all’ombra dell’ingresso italiano nella prima guerra mondiale
The Austro-Hungarian Army in the Shadow of the Italy’s entry into the World War One

- Luciano Monzali:** Una difficile scelta. Il Patto di Londra e la politica estera italiana 1914–1915 919
A difficult Decision. The London Treaty and Italian Foreign Policy 1914–1915
Nelahka izbira. Londonski pakt in italijanska zunanja politika 1914–1915
- Štefan Čok:** L'Italia e il Patto di Londra 1915 nelle fonti diplomatiche italiane. Alcuni aspetti meno conosciuti 939
Italy and the London Pact 1915 in the Italian Diplomatic Sources.
Some less known Aspects
Italija in Londonski pakt 1915 v italijanskih diplomatskih virih.
Nekaj manj poznanih vidikov
- Rosario Milano:** La questione albanese e l'assetto dell'Adriatico nel Patto di Londra. Alcune riflessioni interpretative 961
The Albanian question and the Adriatic Order according to the Treaty of London. Some reflections
Albansko vprašanje in ureditev na Jadranu v okviru Londonskega pakta.
Nekatera interpretativna razmišljanja
- Andrej Rahten:** Slovenska politika od sarajevskega atentata do vstopa Italije v vojno 977
La politica slovena dall'assassinio di Sarajevo all'ingresso in guerra dell'Italia
Slovene Politics from the Sarajevo Assassination to the Italian entry into War
- Gorazd Bajc:** Quel "peccato originale" della diplomazia segreta. Il Memorandum di Londra 1915 e i britannici 993
The "Original Sin" of the Secret Diplomacy. The Memorandum of London 1915 and the British
"Izvirni greh" tajne diplomacije. Britanci in Londonski memorandum 1915
- Renato Podbersič:** Cerkev na Primorskem in Londonski pakt 1915 1015
La Chiesa nel Litorale austriaco e il Patto di Londra 1915
The Catholic Church in Primorska Region and the Treaty of London 1915
- Vojislav Pavlović:** The Treaty of London and the creation of Yugoslavia 1029
Il Patto di Londra e la creazione della Jugoslavia
Londonski pakt in ustanovitev Jugoslavije
- Aleksandra Gačić:** Slovenci v Jugoslovanskem odboru in Londonski memorandum 1051
Gli sloveni nel Comitato jugoslavo e il Memorandum di Londra
Slovenes in the Yugoslav Committee and the London Memorandum

Jan Hálek, Boris Mosković: “The Milada Paulová’s Syndrome” – The Life’s Work of the Czech Scholar and its Influence on the Historiography in the Socialist Yugoslavia	1071
<i>“La sindrome di Milada Paulová” – l’opera principale della studiosa ceca e la sua influenza sulla storiografia nella Jugoslavia Socialista “Sindrom Milada Paulová” – življenski opus češke znanstvenice in njegov vpliv na zgodovinopisje v socialistični Jugoslaviji</i>	
Navodila avtorjem	1093
<i>Istruzioni per gli autori</i>	1096
<i>Instructions to authors</i>	1100

CENTRALNE SILE TER VSTOP ITALIJE V PRVO SVETOVNO VOJNO: V LUČI KORESPONDENCE MED AVSTRO-OGRSKIM IN NEMŠKIM GENERALŠTABOM

Danijel GRAFENAUER

Inštitut za narodnostna vprašanja, Erjavčeva 26, 1000 Ljubljana, Slovenija
e-mail: danijel.grafenauer@inv.si

IZVLEČEK

Prispevek obravnava vzroke in deloma posledice vstopa Kraljevine Italije v prvo svetovno vojno z gledišča Avstro-Ogrske monarhije in Nemškega cesarstva. Posebna dodana vrednost članka je analiza in interpretacija korespondence med avstro-ogrskim in nemškim generalštabom, ki sta ju v napetem časovnem loku od konca leta 1914 pa vse do maja 1915 in dalje vodila Conrad von Hötzendorf in Erich von Falkenhayn. Nazorno so pokazana zapletena razmerja visoke politike po začetku »velike morije« in velik vpliv vojaške hierarhije na sprejemanje političnih odločitev.

Ključne besede: Avstro-Ogrska, Nemčija, prva svetovna vojna, vstop Italije v prvo svetovno vojno, Conrad von Hötzendorf, Erich von Falkenhayn

LE POTENZE CENTRALI E L'ENTRATA DELL'ITALIA NELLA PRIMA GUERRA MONDIALE: ALLA LUCE DEL CARTEGGIO TRA LO STATO MAGGIORE AUSTRO-UNGARICO E QUELLO TEDESCO

SINTESI

Il saggio tratta – dal punto di vista dell'Impero Austro-Ungarico e di quello germanico – le cause e in parte le conseguenze dell'entrata del Regno d'Italia nella Prima guerra mondiale. Il valore aggiunto dell'articolo è nell'analisi e nella interpretazione del carteggio tra lo Stato maggiore austro-ungarico e quello tedesco che, nel periodo pieno di tensione dalla fine del 1914 fino al maggio 1915 e anche in seguito erano rispettivamente sotto la guida di Conrad von Hötzendorf e Erich von Falkenhayn. Vengono posti in evidenza i rapporti complicati nelle sfere della alta politica dopo l'inizio della »grande mattanza« e la grande influenza che le gerarchie militare esercitavano sul processo decisionale politico.

Parole chiave: Austro-Ungheria, Prima guerra mondiale, entrata dell'Italia nella Prima guerra mondiale, Conrad von Hötzendorf, Erich von Falkenhayn

UVOD

Po izbruhu prve svetovne vojne poleti 1914 je Italija kljub temu, da je bila že od leta 1882 del obrambne vojaške zveze z Nemčijo in Avstro-Ogrsko (trozveza), razglasila nevtralnost in se takoj začela pogovarjati ter pogajati s centralnimi in tudi antantnimi silami glede možnosti, kako bi z vstopom v vojno lahko uresničila svoje ozemeljske interese. Zaradi italijanskih ozemeljskih aspiracij do južne Tirolske, Trentina in Trsta so bili odnosi med Kraljevino Italijo in Avstro-Ogrsko monarhijo že dalj časa napeti. Slej ko prej Avstro-Ogrska (in Nemčija) nista uspeli (za)držati Italije nevtralne. V tajnem Londonskem sporazumu aprila 1915 je Italija dosegla obljubo precejšnjih ozemeljskih korekcij in pridobitev s strani antantnih sil ter slednjič na njihovi strani vstopila v vojno (Kleindel, 1978, 299–314). Tretjega maja 1915 je Italija odpovedala sodelovanje v trozvezi in 23. v mesecu je italijanski veleposlanik na Dunaju, vojvoda Giuseppe von Avarna, izročil vojno napoved Italije zunanjemu ministru Avstro-Ogrske, baronu Stephanu G. Buriánu. V novem, drugem manifestu svojim narodom (narodom habsburške monarhije) je cesar Franc Jožef I. ta italijanski korak označil kot »izdajo, ki v zgodovini nima primerjave« ter bil gotov, da »bodo v duhu Radetzkija, nadvojvode Albrechta in Tegethoffa tudi proti jugu uspešno branili meje monarhije«. In prav res je bil vstop Italije v vojno in s tem odprtje nove fronte na jugu z vojaškega gledišča za Avstro-Ogrsko katastrofalna in odločujoča prelomnica, ki je prevesila ravnotežje sil, pospešila izid vojne in imela politične, socialne ter ekonomske posledice tudi na čas po končani vojni (Österreichisches Staatsarchiv, 2016).

V prispevku bodo obravnavi vzroki in deloma posledice vstopa Kraljevine Italije v vojno, in sicer z gledišča Avstro-Ogrske monarhije in Nemškega cesarstva. Dodana vrednost članka je analiza in interpretacija korespondence med avstro-ogrskim in nemškim generalštabom, ki sta ju v napetem časovnem loku od konca leta 1914 pa vse do maja 1915 in dalje vodila Conrad von Hötzendorf in Erich von Falkenhayn; hrani jo Vojaški arhiv na Dunaju (Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv). Prikazana bodo zapletena razmerja visoke politike po začetku vojne in velik vpliv vojaške hierarhije na sprejemanje političnih odločitev. Predstavljena bosta dva različna pristopa k interpretaciji vzrokov in posledic italijanskega vstopa v vojno, posebno s strani Avstro-Ogrske in Nemčije.

»NEPOŠTENA« ITALIJANSKA ZUNANJA POLITIKA V OČEH DUNAJA IN BERLINA

Predzgodovina italijanskega vstopa v prvo svetovno vojno razgalja zapleteno nacionalistično politiko in diplomacijo velikih sil. Italija je ob izbruhu vojne ostala nevtralna, s tem da je opozorila, da podpis pod pristopom k trozvezi ne pomeni tudi napadalne vojne oz. ne obvezuje Apeninske države k sodelovanju v njej (Rauchensteiner, 2013). Že v začetku avgusta 1914 je med baronom Conradom von Hötzendorffom,¹ poveljnikom generalštaba avstro-ogrskih oboroženih sil in grofom Luigijem Cadorno, poveljnikom

1 Franz Conrad von Hötzendorf (11. 11. 1852–25. 8. 1925). Poveljnik generalštaba Avstro-Ogrske monarhije od 1912 do 1917.

generalštaba italijanskih oboroženih sil, prišlo do pogovorov, kjer je bilo s strani italijanskega štaba rečeno, da Italija ne bo nikoli nastopila proti Avstro-Ogrski, če ta ne bo zavzela Lovčena in ravnotežje na Jadranu ne bo moteno. V istem času je Cadorna naročil študijo o ofenzivi proti Avstro-Ogrski. Prav tako je avstro-ogrski generalštab pripravljaj ukrepe proti Italiji, saj je general von Hötzendorf, ki je bil že dlje časa nezaupljiv do Italije, izjavil, »da je popolnoma v duhu italijanske mentalitete, da v težkih časih skoči imperiju v hrbet, sedaj ko je ta ogrožen na SV in Balkanu« (Regele, 1955, 376–383). Že sredi avgusta 1914 je Avstro-ogrsko vrhovno vojaško poveljstvo (Kaiser und König Armeeoberkommando – AOK) zaznalo in evidentiralo premike čet proti Benečiji in Tirolski.² Vojska je vseskozi spremljala premike čet in politično vzdušje v sosednji državi. Tako je general Franz Rohr, poveljnik območja na meji z Italijo, poročal AOK, da se je v začetku decembra 1914 zgodil preobrat, stanje se je zaostrilo, saj naj bi z govorom predsednika vlade Antonia Salandre v parlamentu 3. decembra 1914 prvič bilo odkrito izjavljeno, da Italiji nevtralnost ne zadostuje, da ima aspiracije po »vodi in zemlji«, ki so bile po generalovem mnenju usmerjene proti monarhiji. V italijanskem javnem mnenju je v tem času močno porasla sovražnost proti Avstro-Ogrski, omenjanje vojne pa je bilo popularno kot še nikoli.³

Rim je sprejemal ekspanzionistične načrte Avstro-Ogrske na Balkanu na račun Srbije, je pa hotel imeti takšno svoje ravnanje poplačano oz. je izstavil svoj račun. Kot kompenzacijo je zahteval priključitev »italijanskih območij« dvojne monarhije, kar je bila zahteva iredentistične politike mlade nacionalne države. V prvi vrsti je šlo v začetku za priključitev italijansko govorečih območij na južnem Tirolskem (Trentino) in nekaterih mejnih območij v Julijski krajini. Te italijanske zahteve so naletele na zmerno podporo Berlina, vendar so jo zavrnilo zastopniki avstrijske ekspanzionistične politike na Dunaju. Ohranitev integritete Habsburške monarhije je bila definirana kot najvišji cilj, kajti na vojno so gledali z dolgoročnimi cilji po širitvi in ne po odpovedovanju svojim posestim. Stari Kaiser je kategorično menil: »Raje vse izgubimo in s častjo propademo; raje to, kot da pristanemo na to gnusno razbojniško kupčijo« (Der Kriegseintritt Italiens, 2016). Italijanska vlada je že decembra 1914 obvestila Dunaj, da se ne bo zadovoljila z ozemeljskimi zahtevami na Balkanu v smislu VII. člena pogodbe trojne alianse, ki so bila sicer v tistem trenutku glede na vojne razmere na Balkanu manjšega pomena, temveč je sedaj zahtevala – glede na avstrijsko dojemanje – »staroavstrijsko« posest: Trst in Trentino, kar je bila tudi zahteva vse močnejše iredente v Italiji. Tudi Dunaj in avstro-ogrška zunanja politika sta se zavedala te nevarnosti. Nepripravljenost Kaiserja in kroga okrog njega na približevanje zahtevam Italije je sredi januarja 1915 povzročila odstop zunanjega ministra Avstro-Ogrske, grofa Leopolda Bertholda. Njegov naslednik baron Stephan Burián je s pristankom predsednika vlade kraljevine Ogrske Istvána Tisze na dunajskem Ballhausplatzu rešil vprašanje, ali takoj pristopiti k pogajanjem, tako, da je

2 ÖStA, KA, AOK-OP, J.-Gruppe, 1914/1915, Korrespondenz Conrad-Falkenhayn, Karton 525, Fol. 643, Poročila vojaških komand iz Gradca in Innsbrucka AOK, 14. 8. 1914.

3 ÖStA, KA, AOK-OP, J.-Gruppe, 1914/1915, Korrespondenz Conrad-Falkenhayn, Karton 525, Nr. 5946, Poročilo generala Franza Rohra AOK glede situacije v Italiji, 31. 12. 1914.

zavlačeval konkretna pogajanja v upanju, da bi stanje na bojiščih zmanjšalo italijansko poželjivost po avstrijskih ozemljih. Razmere na bojišču pa z napadom v Karpatih tega niso omogočale (*Österreich-Ungarns letzter Krieg*, 1931, 281–282). Da v pogajanjih ni bilo prostora za kakršnokoli vpljudnost, ampak da je šlo za hladno konfrontacijo interesov, vemo že dolgo (Afflerbach, 2007, 58–59).

Prav tako je začela Nemčija izvajati silovit pritisk na Avstro-Ogrsko, da bi ta ugodila zahtevam Italije. Na Wilhelmstraße v Berlinu je namreč že od začetka vojne prevladovalo mnenje, da brez zadovoljivih ozemeljskih koncesij Italiji ne bo šlo. Vse do spomladi 1915 so menili, da bi z odstopom Trentina in morda še kakšnega manjšega obmejnega pasu zagotovili vsaj italijansko nevtralnost. V tem oziru so resno razpravljali, da bi »krvavečemu prijatelju na jugu« ponudili v zameno za odstop Trentina ozemlja v severni Albaniji in Sandžaku ter odstop nekaterih mejnih območij v zgornji Šleziji (prim. *Schicksalsjahre Österreichs*, 1954, 31 in sl.). Prav tako ne smemo spregledati vojaškega dogovora med Nemčijo in Italijo leta 1882, po katerem naj bi Italija pomagala Nemčiji v vojni proti Franciji (*Österreich-Ungarns letzter Krieg*, 1931, 282–283).

Kako težka so bila pogajanja med Avstro-Ogrsko in italijanskimi predstavniki, nam posebej nazorno kažejo tudi dnevniški zapisniki vpletenih. Tako je major Karl Schneller, tedaj oficir za zveze in vodja t. i. italijanske skupine v generalštabu Avstro-Ogrske⁴, zapisal v času, ko so bila pogajanja meseca maja 1915 na vrhuncu, da čeprav je Ministrstvo za zunanje zadeve pomembno spremenilo stališče glede ozemeljski koncesij Italiji, se kljub temu ni odpovedalo »spretnemu povračilu« italijanske nezvestobe.⁵

MISIJA VON BÜLOW IN MUKOTRPNA POGAJANJA MED DUNAJEM IN RIMOM

Knez Bernhard von Bülow, nekdanji nemški kancler, ki je imel pomembno in vlogo pri pogajanjih, je bil decembra 1914 zaradi svojih tesnih vezi z italijanskimi političnimi krogi imenovan za posebnega nemškega veleposlanika v Rimu. Že v decembru se je srečal z italijanskimi predstavniki, Sidneyem Sonninom, Antoniom Salandro, kraljem Viktorjem Emanuelom III. in Giovannijem Giolittijem (Fiedler, 2010, 54). Nemudoma je pričel pogajanja z izražanjem javnih simpatij do italijanskih zahtev, kar je kljub temu, da je imel tudi pristanek Ballhausplatz, da posreduje v pogajanjih, na Dunaju naletelo na odpor (Erzberger, 1920, 21–28). Bülow je od začetka podpiral odstopitev celotnega Trentina Italiji, medtem ko se je bila Avstro-Ogrska pripravljena odreči le enemu delu te pokrajine. Zunanji minister Italije Sonnino je zahteve Rima pojasnjeval že decembra 1914, in sicer da Italija ne bo zadovoljna več le s celotnim Trentinom, temveč da zahteva v skladu z iredentističnim programom tudi Trst. Bülow je poskušal posredovati, češ da bi za Trentino Avstrijo še prepričali, Trsta pa Avstrija ne bo dala (Monticone, 1982, 90–93 in sl.). Nemški vrhovni štab je vseskozi pritiskal na avstro-ogrskega, naj uredi odstop zahtevanih ozemelj Italiji,

4 ÖStA, KA, NL-Karl Schneller, B/509: 7, Karl Schneller, Mein Lebenslauf, december 1938.

5 ÖStA, KA, NL-Karl Schneller, B/509: 2–8, Dnevniški zapiski, 13. 5. 1915.

a z dodatkom, da bi ob srečnem izhodu iz vojne Italiji odstopljeni »plen« ponovno vzeli oz., da bi obračun z Italijo predstavili na kasnejši čas.⁶ Naj spomnimo na primer Erika von Falkenhayna,⁷ vrhovnega poveljnika generalštaba nemške vojske, ki je že januarja 1915 italijanskemu vojaškemu atašeju v Berlinu Luigiju Bongiovanniju dal vedeti, da dela na tem, da bo Avstrija Italiji odstopila zahtevana ozemlja. Obstaja neodgovorjeno vprašanje, koliko so takšna odprta in prikrita nemška zagotovila vplivala na povečevanje italijanskih ozemeljskih pretenzij.

Medtem so potekala dogovarjanja znotraj avstro-ogrskega Ministrstva za zunanje zadeve glede ozemeljskih zahtev Italije. Sestankom, ki so bili med marcem in majem 1915, je predsedoval poslanik Rudolf Pogatscher, predstavnik zunanjega ministrstva. Udeleženca sta bila še ministrski svetnik dr. Georg Pockels kot predstavnik notranjega ministrstva in major v generalštabu avstro-ogrske vojske Karl Schneller. Prvi zapisnik je glede srečanj med 29. in 31. marcem. Namen je bila priprava možnih razmejitev ozemelj, ki bi bila odstopljena Italiji. Razgovor je potekal o vseh že omenjenih spornih področjih, ki so bila predmet italijanskih aspiracij. V strogi tajnosti so pripravili več možnih razmejitvenih črt s predvidevanjem, da bo v pogajanjih še prišlo do sprememb. Sodelujoči so predvidevali, da bo npr. območje Posočja za Italijo še posebej zanimivo glede na splošno razširjene besede o italijanski »strateški meji na vzhodu«. Ob tem je major Schneller opozoril na vojaški pomen Posočja nasploh in še posebej za vojaški vidik obrambe Trsta. Pockels je zaključil, da bi bilo ob pripravljenosti monarhije na »veliko žrtev« proti Italiji pravično, da bi bila morebitna manjša nesoglasja glede mejne črte rešena v prid Avstro-Ogrske. Schneller je na koncu izpostavil strateška območja, ki jih monarhija ne sme žrtvovati.⁸ V isti sestavi so se ponovno srečali 11. aprila, ko so se seznanili z italijanskimi željami glede odstopa ozemlja na južnem Tirolskem in v Primorju ter zavzeli stališče glede teh »predlogov«. O predlogu Italije za razmejitev na južnem Tirolskem so bili mnenja, da gre za zgodovinsko reminiscenco meje iz začetka 19. stoletja (1810–1814). Označili so jo kot samovoljno, ki ne temelji na jezikovni meji in ne upošteva geografskih danosti. Zapisali so, da Bocenska kotlina predstavlja v vseh pogledih center nemštva na južnem Tirolskem. Kar zadeva nacionalni moment, naj bi bilo zahtevano območje razen dveh ali treh nepomembnih italijanskih enklav popolnoma nemško, mesto Bozen pa naj bi imelo z 1/8 italijanske manjšine povsem nemški značaj. Ob ugotavljanju vojaškega in gospodarskega pomena območja za monarhijo so zapisali, da naj Avstro-Ogrska nasprotno predloge Italiji počasi povečuje in ne pristane takoj na maksimum.⁹ Tako bi dosegli psihološki učinek in imeli dovolj rezerve. Ugotavljali so, da tudi v Kanalski dolini in zgornjem Posočju, ki ju je zahtevala Italija, ni upoštevan narodnostni moment, saj sta obe

-
- 6 ÖStA, KA, AOK-OP, J.-Gruppe, 1914/1915, Korrespondenz Conrad-Falkenhayn, Karton 525, Fol. 66, Šifrirana depeša št. 675 von Falkenhayna von Hötzenndorfu, 6. 4. 1915.
- 7 Erich von Falkenhayn (11. 9. 1861–8. 4. 1922). Pruski vojni minister od 1913 do 1915, poveljnik nemškega generalštaba od 1914 do 1916.
- 8 ÖStA, KA, AOK-OP, J.-Gruppe, 1914/1915, Korrespondenz Conrad-Falkenhayn, Karton 525, Fol. 1–244, Zapisnik sestanka med predstavnikom zunanjega in notranjega ministrstva Avstro-Ogrske ter predstavnikom generalštaba Avstro-Ogrske, 29. 3.–31. 3. 1915.
- 9 Prim. ÖStA, KA, NL-Karl Schneller, B/509: 2–8, Dnevniški zapiski, 11. in 12. 4. 1915.

območji poseljeni izključno s slovenskim prebivalstvom (sic!). Prav tako so ugotavljali, da si Italija prizadeva, da bi z dodeljenim ozemljem imela neposreden dostop v notranjost Avstrije. Za komisijo, ki se je pogajala o meji, so predlagali, da naj bodo mejne korekture severno od Gorice izključene.¹⁰ Na naslednjem sestanku 1. maja so prisotni dopolnjevali predloge mejnih linij, vse v izključno korist Italije, da bi tako čimbolj zadovoljili njene aspiracije. Za nazoren prikaz glede narodnostne situacije na ozemlju, ki bi pripadalo Italiji, so upoštevali podatke ljudskega štetja iz leta 1900.¹¹ Podobna so bila ponovno izhodišča sestanka 12. maja 1915, ko so ponovno pretresali možne korekture meje v korist Italije.¹² Ob tem je poznejši general Schneller v dnevnik zapisal, da se pozablja, kaj v vojaškem pogledu pomeni to ozemlje: »[...] *ko bi se Italijanom predalo utrjeno območje, imajo ti proste roke in lahko hitro napredujejo v notranjost. Pozablja se, da to ne bi pomenilo zaključka, temveč le predstavitev neizbežnega* [...]«. ¹³

Pogajanja so trajala sicer do sredine maja 1915, ko je Bülow naredil taktično napako. Spodbudil je prihod bivšega italijanskega premierja Giolittija v Rim z namenom, da bi pomagal pri trenutnem predsedniku vlade Antoniu Salandri doseči njegovo privolitvev na avstro-ogrsko ponudbo oz. vsaj ne prekinitev pogajanj. Salandra naj bi kralju zamolčal obseg popuščanja Avstro-Ogrske, o čemer sta slednjega obvestila papež in Giolitti. Tudi Bülow si je še posebej prizadeval pridobiti simpatije italijanskega kralja: 10. maja mu je predstavil pripravljene predloge glede razmejitve, kar naj bi ga zelo impresioniralo.¹⁴ V tej gledališki igri za širši diplomatski parket – po tem, ko je bil Londonski sporazum z Antanto že sklenjen –, je po odstopu italijanske vlade 13. maja in demonstracijah na Dunaju spet obstajalo upanje na možno mirno rešitev. A to je bilo pokopano, ko kralj nekaj dni kasneje ni sprejel odstopa vlade predsednika Salandre (prim. Schicksalsjahre Österreichs, 1954, 36–41). Sledila je ponovna parlamentarna podpora Salandri 20. maja, 22. v mesecu mobilizacija in dan pozneje vojna napoved Avstro-Ogrski. Premetena politična poteza vrha italijanske politike, ki si je prizadeval za »intervencijok«, na katero pa Italija ni bila vojaško pripravljena (Milza, 2012, 700–705). Bülow je 24. maja zapustil Rim in ob neuspehu izjavil, da je odpovedalo nemško politično vodstvo.

Razmerje med Vatikanom in Dunajem v tem času označujejo skupni politični interesi. Tako Benedikt XV. kot Dunaj sta si prizadevala Italijo zadržati zunaj vojnega dogajanja. Poznamo papežev nasvet Dunaju, da naj Italiji prostovoljno odstopi Trentino in s tem doseže nevtralnost Rima. Predlog ni imel uspeha. Nekaj mesecev kasneje, ko je bil Dunaj pripravljen odstopiti precej več ozemlja, je Vatikan označil pogajanja Ballhausplatz za

10 ÖStA, KA, AOK-OP, J.-Gruppe, 1914/1915, Korrespondenz Conrad-Falkenhayn, Karton 525, Fol. 1–244, Zapisnik sestanka med predstavnikom zunanjega in notranjega ministrstva Avstro-Ogrske ter predstavnikom generalštaba Avstro-Ogrske, 11. 4. 1915.

11 ÖStA, KA, AOK-OP, J.-Gruppe, 1914/1915, Korrespondenz Conrad-Falkenhayn, Karton 525, Fol. 1–244, Zapisnik sestanka med predstavnikom zunanjega in notranjega ministrstva Avstro-Ogrske ter predstavnikom generalštaba Avstro-Ogrske, 1. 5. 1915.

12 ÖStA, KA, AOK-OP, J.-Gruppe, 1914/1915, Korrespondenz Conrad-Falkenhayn, Karton 525, Fol. 1–244, Zapisnik sestanka med predstavnikom zunanjega in notranjega ministrstva Avstro-Ogrske ter predstavnikom generalštaba Avstro-Ogrske, 12. 5. 1915.

13 ÖStA, KA, NL-Karl Schneller, B/509: 2–8, Dnevniški zapiski, 14. 5. 1915.

14 ÖStA, KA, NL-Karl Schneller, B/509: 2–8, Dnevniški zapiski, 11. 5. 1915.

nezadostna in v taktiki zgrešena. Dne 20. maja 1915 je Benedikt po zadnjem avstro-ogrskem predlogu glede ozemeljskih korekcij dejal, da ocenjuje »stvar za izgubljeno« (Janosi, 1970, 231–235). Naj omenimo samo, da je v XV. členu Londonskega sporazuma, ki je opredelil italijansko sodelovanje v vojni, baron Sonnino pri zaveznikih izposloval obljubo, da bodo odločno nasprotovali kakršnemukoli papeškemu poseganju v mirovne dogovore.

KORRESPONDENCA MED NAČELNIKOMA GENERALŠTABOV AVSTRO-OGRSKE TER NEMŠKE ARMADE, VON HÖTZENDORFOM IN VON FALKENHAYNOM

V takšnem duhu so potekali pogovori med nemško-avstrijskimi zavezniki tudi 20. februarja in kmalu za tem v začetku marca 1915. leta. Dne 9. marca je lahko Burián, opolnomočen s Kaiserjevo izjavo na kronskem svetu dan pred tem, Italiji ponudil Trentino kot ceno za njihovo prijateljstvo (Búrian, 1923, 41–44). 10. aprila je Sonnino predstavil svoj protipredlog, ki je vseboval zahtevo po odstopitvi Trentina, Bozna, Gorice, Gradišča, kot tudi pomembnejših otokov v Jadranskem morju, Trsta s širšim zaledjem, ki naj bi ga spremenili v nekakšno svobodno ozemlje, ter Vlöre in otoka Sazan v Albaniji. Ob tem bi morala Avstro-Ogrska izjaviti, da nima nikakršnih interesov glede Albanije. Ko je von Hötendorf 21. aprila cesarja Franca Jožefa seznanjal s položajem, mu je ta dejal: »*Die ganze Politik Deutschlands ist keine glückliche und loyale / Celotna nemška politika ni ugodna in lojalna.*« (Regele, 1955, 377). Izjava kaže na ambivalenten odnos med Dunajem in Berlinom ter ponazarja naravo, kakor tudi različna obdobja tega zavezništva.

Medtem sta oba generalštaba pozorno spremljala dogajanje. V začetku aprila 1915 je v šifrirani depeši von Falkenhayn von Hötendorfu izrazil mnenje, da bi bilo z zadnjim predlogom glede meje na Brennerju in s tem odstopljenimi deli Trentina in Južne Tirolske, možno doseči dogovor. Menil je, da je glede na dogajanje na fronti v Srbiji, to možno uporabiti kot pritisk na Italijo in tako zapreti neprijazna in neprijateljska ampak razumljiva pogajanja. Razmere v Karpatih so prav tako priganjale k hitremu zaključku pogajanj med Dunajem in Rimom. Van Falkenhayn je precej vljudno zavrnil von Hötendorfov predlog o napotitvi močnejših sil na položaje proti Italiji, saj bi to pomenilo delitev vojaške moči, kar naj bi na sestanku dan prej v Berlinu potrdil tudi Conrad von Hötendorf. Prosil ga je, da se osebno zavzame, da bo fronta v Karpatih zdržala.¹⁵ V odgovoru še istega dne je von Hötendorf poudaril, da se strinja z nujnostjo in hitrim zaključkom pogajanj z Italijo ter na neizrečeno obdobje odgovoril, da monarhija ne zavlačuje pogajanj, temveč Italija. Falkenhayna je spomnil, da je Burián začel pogajanja z Italijo že 9. marca, takoj za sestankom v Schönbrunn, ki je bil dan prej (prim. Búrian, 1923, 42–43). Bil je mnenja, da italijanski pogovori z Rusijo kot tudi določeni vojni ukrepi vse bolj kažejo, da se Italija pripravlja na uresničitev svojega »velikega programa« z vstopom v vojno proti monarhiji. Zatrdil je, da mora upoštevati to možnost in pripraviti vojaške ukrepe v to smer, »če bo Italija napredovala proti Dunaju, da bi odločila vojno [...]«. Omenil je

15 ÖStA, KA, AOK-OP, J.-Gruppe, 1914/1915, Korrespondenz Conrad-Falkenhayn, Karton 525, Fol. 66–67, Šifrirana depeša št. 675 von Falkenhayna von Hötendorfu, 6. 4. 1915.

možnost, da odpokliče iz Galicije sedem divizij in jih napoti na jugozahodno mejo ter možnost, da te sile na vzhodu nadomesti Nemčija. Pojasnil je, da je to prav tako obramba Nemčije ter možnost, glede na utrjenost območja, da to mejo Avstro-Ogrska brani tudi z manjšimi silami. Užaljeno je pripomnil, da bi »ob predlogu von Falkenhayna, naj brez boja zapustijo to področje«, Italijani hitro privedli boje v srce monarhije, kar bi ohromilo državo. Na koncu je ponovno zaprosil sogovornika, da zagotovi nadomestilo za avstro-ogrske čete, seveda če bi se Italija odločila za radikalno pot. V dodatku je sporočil, da bo ravnanje Italije odvisno od širših političnih in vojaških razmer. Nato je podal svoj pogled na vojaške razmere na frontah ter zatrdil, da bo monarhija vse storila za uspešno stanje na fronti v Karpatih.¹⁶

V nadaljevanju »žarečega« ali »črnega« maja 1915, kot so ga različno dojemali italijanski nacionalisti ali nemško-avstrijski pogledi (Hürter, Rusconi, 2007, 8), je von Falkenhayn von Hötendorfu sredi maja sporočil, da se bo Italija šele 20. v mesecu odločila o »avstrijskem« predlogu, da trozveza zapade šele po tem datumu, da je italijanska vlada neenotna, ter da je vse odvisno od Dunaja, ki naj sedaj ne moti kneza Büllowa pri njegovih pogajanjih (sic!).¹⁷ Kljub temu so politiki že v aprilu zapisovali v dnevnike, da bo mesec maj 1915 verjetno najbolj krvav maj v vsej zgodovini (prim. Schicksalsjahre Österreichs, 1954, 30–31). Še isti dan popoldan je v dopisu Falkenhayn poudaril, da le z »nevtralnno Italijo za vsako ceno pridemo v položaj, ko bomo lahko izkoristili naš uspeh na vzhodu [...]«. ¹⁸ Že 18. maja 1915 je vrhovni poveljnik generalštaba dvojne monarhije (Kaiser und König – k.u.k.) von Falkenhaynu sporočil, da mu poročila iz Italije ne dopuščajo več dvoma, da se je ta odločila za vojno proti Avstro-Ogrski. Ponovil je mnenje, da je potrebno hitro premestiti vojaške enote na jugozahod, ter da se bo to premeščanje začelo nemudoma.¹⁹

Kljub temu je Nemčija poizkušala Avstro-Ogrsko prepričati o nujnosti manjše ofenzive proti Srbiji, in to v času, ko je že grozil napad Italije. Razlog je tičal v čim hitrejši in varnejši povezavi z zaveznikom na vzhodu – Turčijo. Močnejši vdor italijanskih čet je von Hötendorf predvideval takoj po vojni napovedi, 23. ali 24. maja. Opozarjal je na to težko situacijo, na pomanjkanje čet, na nepripravljenost Bolgarije, da bi se vključila v vojno, ter na morebiten vstop Romunije na strani Antante. Obe državi sta po njegovih besedah čakali na vojaški rezultat italijanske ofenzive, ki bi sprostil njun pohlep po ropu in plenu ozemelj. Seveda pa ni izostalo opozarjanje na nevarnost s strani Italije. Ponovno je prosil naslovnika za nemške čete, ki naj bi jih prepeljali na jugozahod. Njihovo zbiranje je bilo predvideno v območju zahodno od Zagreba in v širšem območju Maribora, v prvi fazi skupaj osem divizij. Popolnoma jasno je zavrnil možnost ponovne, manjše ofenzive

16 ÖStA, KA, AOK-OP, J.-Gruppe, 1914/1915, Korrespondenz Conrad-Falkenhayn, Karton 525, Fol. 68–72, Šifrirana depeša št. 8822 von Hötendorfa von Falkenhaynu, 6. 4. 1915.

17 ÖStA, KA, AOK-OP, J.-Gruppe, 1914/1915, Korrespondenz Conrad-Falkenhayn, Karton 525, Fol. 103, Šifrirana depeša št. 10.138 von Falkenhayna von Hötendorfu, 13. 5. 1915, ob 12.40.

18 ÖStA, KA, AOK-OP, J.-Gruppe, 1914/1915, Korrespondenz Conrad-Falkenhayn, Karton 525, Fol. 104, Šifrirana depeša št. 10.138 von Falkenhayna von Hötendorfu, 13. 5. 1915, ob 17.15.

19 ÖStA, KA, AOK-OP, J.-Gruppe, 1914/1915, Korrespondenz Conrad-Falkenhayn, Karton 525, Fol. 115–118, Šifrirana depeša št. 10.340 von Hötendorfa von Falkenhaynu, 18. 5. 1915.

v Srbiji. Glavno nalogo obeh generalštabov je videl v uspešni obrambi monarhije pred grozečo italijansko nevarnostjo, ki bi tudi zadržala manjše in oklevajoče sovražnike pred vstopom v vojno.²⁰

Od tega datuma dalje sta oba šefa generalštabov že povsem natančno načrtovala obrambo ozemlja monarhije.²¹ Von Falkenhayn je tako menil, da bi Italijani potrebovali najmanj pet tednov, da bi prišli 200 km v notranjost Avstro-Ogrske, tako da bi do odločilnih bojev prišlo šele po sedmih tednih.²²

Dogodki okoli vstopa Italije v vojno so si maja 1915 sledili z izrazito naglico. Nemški vojaški vrhovni štab se je nahajal že od začetka vojne 1914 v gradu Pszczyna (nemško Pless) na južnem Poljskem v Zgornji Šleziji, medtem ko si je avstro-ogrsko vojaško vodstvo izbralo za sedež generalštaba bližnji Cieszyn (nemško Teschen).

Dne 15. maja 1915 so v generalštabu avstro-ogrške vojske glede na dogodke na fronti in novice iz Italije še vedno verjeli, da bi se Rim lahko odpovedal napadu na monarhijo in sklenil mirovni dogovor. Von Hötendorf je zapisal, da ne želi ugibati, kako velika je ta možnost in kako veliko kompenzacijo bi zahtevala, da se nevtralnost Italije »kupi«. Omenil je pričakovanje nemške strani, da bi naj Avstro-Ogrska storila vse, da bi se dosegel dogovor z italijansko stranjo, in omenil njihova trenutna močna prizadevanja v tej smeri. V strogo zaupnem pismu Buriánu je nadalje omenil, da naj bi Nemčija sodelovala pri kompenzaciji ozemlja, ki naj bi ga Avstro-Ogrski odstopila Italija tako, da bi monarhija ne bila poplačana samo z ozemlji, ki bi jih uspela pridobiti z uspehom v vojni, temveč naj bi kompenzacija šla tudi na račun Nemčije. Omenjena je bila grofija Glatz in deli južne Šlezije. Avstro-Ogrska je v primeru ugodnega izida vojne predvidevala priključitev tudi delov takrat še rusko-poljskega ozemlja. S to »teritorialno kompenzacijo« so bili seznanjeni tudi najvišji krogi v Nemčiji. V pomembnem pismu je von Hötendorf spomnil na zapleteno aritmetiko zavezništev centralnih sil, na njihova pričakovanja do Dunaja in Berlina, na pričakovane kompenzacije ozemlja, na odnose do antantnih sil in posebej do Rusije, na odnose do držav, ki so še vedno bile nevtralne, na potrebno novo ofenzivo proti Srbiji itd. Pomenljiv je zadnji odstavek von Hötendorfovega pisma, v katerem je poudaril, da so navedeni cilji zapisani v dogovoru z von Falkenhaynom, in prosi barona Buriána za diplomatsko podporo v smislu zapsanega.²³

Med zanimivejšimi opazkami velja omeniti poseben, strogo zaupen telegram von Falkenhayna von Hötendorfu že po vojni napovedi Italije. V njem mu sporoča mnenje

20 Prim. ÖstA, KA, AOK-OP, J.-Gruppe, 1914/1915, Korrespondenz Conrad-Falkenhayn, Karton 525, Op. Nr. 10.450 in 10.490, Strogo zaupen dopis načelnika generalštaba von Hötendorfa von Falkenhaynu, 20. 5. 1915. Prim. še Op. Nr. 10.578, Strogo zaupen dopis načelnika generalštaba von Hötendorfa von Falkenhaynu, 22. 5. 1915.

21 Prim. ÖstA, KA, AOK-OP, J.-Gruppe, 1914/1915, Korrespondenz Conrad-Falkenhayn, Karton 525, Fol. 120 in sl., Šifrirane depeše med obema načelnikoma generalštabov.

22 Prim. ÖstA, KA, AOK-OP, J.-Gruppe, 1914/1915, Korrespondenz Conrad-Falkenhayn, Karton 525, Op. Nr. 10.490, Strogo zaupni šifrirani telegram načelnika generalštaba von Falkenhayna von Hötendorfu, 20. 5. 1915 ob 17.00. Uro kasneje je bil telegram uničen.

23 ÖstA, KA, AOK-OP, J.-Gruppe, 1914/1915, Korrespondenz Conrad-Falkenhayn, Karton 525, Op. Nr. 10.200, Dopis neznanega v generalštabu k.u.k. armade (verjetno von Hötendorfa) zunanjemu ministru Avstro-Ogrske, baronu Buriánu, 15. 5. 1915.

nemške vlade in njegovega veličanstva cesarja, da naj pri prvem spopadu nemških in italijanskih čet slednje pokažejo kot napadalce. Poleg tega so nemškim enotam ukazali, da naj ne napredujejo na italijansko ozemlje ter da se naj na Tirolskem potrudijo, da bodo Italijani videti kot napadalci.²⁴ Ker so se v avstro-ogrskem generalštabu počutili prezrte ob takšnih navodilih, je v enem izmed nadaljnjih telegramov moral von Falkenhayn pojasniti, da pač enotam monarhije poveljuje seveda k.u.k. generalštab, vendar da gre v tem povelju za popolnoma politični pomen povelja, izdanega nemškim enotam, za katere je odgovoren.²⁵

Podobne izjave kažejo na nezaupanje na relaciji Berlin-Dunaj. Avstro-Ogrska je iskala »svojo pot« in ni hotela biti samo šibkejši partner in pristajati na odločitve iz Berlina. Medtem ko je nemški generalštab imel sočasno ofenzivo proti Srbiji in vojno proti Italiji za možno, je von Hötzendorf temu nasprotoval. Po pogovorih med obema generalštaboma je Conrad von Hötzendorf v svojih spominih zapisal naslednje: »*Gegen Rußland Erfolge, durch Italien keine Niederlage, gegen Serbien halten / Proti Rusiji uspehi, s strani Italije brez porazov, proti Srbiji čakati.*« (Regele, 1955, 378).

Ob italijanski vojni napovedi 23. maja 1915, je generalštab avstro-ogrške armade v strogo zaupnem dopisu von Falkenhaynu zapisal stališča poveljstva k.u.k. armade. Menil je, da se proti Italiji ne smejo zadovoljiti s postopnim umikanjem v notranjost monarhije, temveč da je potrebno odločno ravnanje in oster protiudarec, ki bi prinesel pozitivno vojno odločitev, pač v smislu tega, za kar si prizadevajo že vse od začetka. Omenil je dvajset divizij, ki bi bile sposobne izpeljati takšen protiudarec. V nadaljevanju je opozoril na pomanjkljivosti avstro-ogrskih čet na mejni liniji proti Italiji, predvideval je tudi nekatere obrambne linije, npr. Trbiž – Beljak – Celovec in druga na liniji Soča – Ljubljana – Gradec, ter možnost zbiranja čet v bazenu Celje – Maribor – Zagreb. Ker pa Avstro-Ogrska toliko divizij ni imela na razpolago in jih tudi ni mogla zbrati v doglednem času, je von Hötzendorf že predvideval defenzivno bojevanje. Nanizal je nekaj logističnih ukrepov glede dovoza čet na mejno območje proti Italiji (proti Soči) in omenil možnost takojšnje italijanske ofenzive, ki se do tedaj ni zdela verjetna. Bil je prepričan, da bodo sile, ki jih je Avstro-Ogrska že imela na meji, ter novo dospele, nudile sovražniku žilav odpor ter kvečjemu dopuščale le postopno sovražno napredovanje. Takšno bojevanje seveda ne bi odločilo vojne, zato je von Hötzendorf predvideval večje premike čet iz severnih front in odločujoč udarec, ko bodo razmere na fronti proti Rusiji to dopuščale. Opozoril je, da bi italijansko napredovanje čez Savo in Dravo pomenilo veliko nevarnost za zmožnost ter sposobnost Avstro-Ogrske za nadaljnja bojevanja in vodenja vojne, kar seveda v primerjavi začasne prepustitve ozemlja na vzhodni fronti ne bi bilo mogoče. Opozoril je naslovnika na premoč sovražnih čet v razmerju tri oz. celo štiri ali pet proti ena ter na potrebno dobro oceno položaja na bodoči jugozahodni fronti. Von Hötzendorf

24 Prim. ÖstA, KA, AOK-OP, J.-Gruppe, 1914/1915, Korrespondenz Conrad-Falkenhayn, Karton 525, Op. Nr. 11.170, Strogo zaupni šifrirani telegram načelnika generalštaba von Falkenhayna von Hötzendorfu, 4. 6. 1915.

25 Prim. ÖstA, KA, AOK-OP, J.-Gruppe, 1914/1915, Korrespondenz Conrad-Falkenhayn, Karton 525, Nr. 2076, Šifrirani telegram načelnika generalštaba von Falkenhayna von Hötzendorfu, 5. 6. 1915 in Op. Nr. 11.168, Šifrirani telegram načelnika generalštaba von Hötzendorfa von Falkenhaynu, 4. 6. 1915.

je predvideval, da bi z močmi, ki so bile na mejnih položajih v tistem trenutku, italijanske sile potrebovale štiri tedne, da bi prišle na dravsko linijo Celovec – Maribor. »*Od tam*«, je opozoril von Falkenhayna, »[...] *pa do Dunaja, je samo 250 km, za kar bi napredujoče sile potrebovale tudi okoli štiri tedne* [...]«. Nato je s ponovnim opozorilom zapisal, da naj – če se opisane razmere nemškemu rajhu ne zdijo dovolj grozeče, ker pač ne ogrožajo njegovega ozemlja – upošteva zgolj vojaški vidik, ki bi ob premagani Avstro-Ogrski povzročil katastrofalne posledice tudi za Nemčijo. S skrajno resnim tonom in barvo besed je von Hötendorf opomnil von Falkenhayna, »[...] *da je potrebno pogledati nevarnosti v oči in soočenju z njo nameniti vse skupne moči, kar je naša resna dolžnost* [...]«. V zaključku je menil, da je ravnanje Romunije odvisno od italijanskega in srbskega vojaškega uspeha, da je potrebno proti Srbiji uporabiti tolikšno vojaško silo, kolikor je potrebno za soočenje s srbsko ofenzivo ter da je izkoristek uspeha na fronti proti Rusiji odvisen od razmer na bodoči jugozahodni fronti, predvsem v smislu premika vojske na novo frontno črto proti Italiji.²⁶

»IZDAJA«, »NEPOŠTENA« ITALIJANSKA ZUNANJA POLITIKA ALI »SACRO EGOISMO«

Prestop Italije na stran antante je bil zagotovljen z obljubami obsežnih ozemeljskih kompenzacij na račun Avstro-Ogrske. Predviden in planiran novi red v Evropi po končani vojni je postavljala mejo Italije na Brennerju, dajal ji je ne samo Trentino, temveč tudi nemško govoreči del južne Tirolske. Italija si je lahko obetala še »avstrijsko obalo« na severnem Jadranu in dele Dalmacije. Šlo je predvsem za območja, ki niso imela večinsko italijanskega prebivalstva, ampak so bila že dolgo del maksimalističnih načrtov radikalnih italijanskih nacionalistov (Steininger, 2015, 20).

Vstop Italije v vojno na strani nasprotnikov Donavske monarhije je pomenil težak vojni preizkus za večnarodno državo in posledično njen konec. Odprtje nove fronte na jugu monarhije je pomenilo za Avstro-Ogrsko novih 460 km fronte, kjer so si maja 1915 stale nasproti sile v razmerju 3, 4 ali celo 5 proti 1. Poveljnik jugozahodne fronte, nadvojvoda Eugen je dobil 28. maja povelje: »*Zuerst defensiv, dann Schlag, wenn es möglich ist / Sprva defenzivno, nato udarec, če je možno.*« (Regele, 1955, 381).

Dne 12. avgusta je von Hötendorf von Falkenhaynu sporočil, da so do tedaj zavrnilo že dva napada; v prvem je bilo razmerje sil 1 proti 3, v drugem 1 proti 4, v tretjem da pričakujejo razmerje 1 proti 5 v italijansko korist. Seveda se je vsebina telegrama nanašala tudi na željeno premeščanju čet na Soško fronto.²⁷

Vojno dogajanje se je tako skoncentriralo na južni meji monarhije. Zvrstili so se krvavi spopadi na mejnem območju med Kraljevino Italijo in monarhijo, v Soški dolini

26 ÖStA, KA, AOK-OP, J.-Gruppe, 1914/1915, Korrespondenz Conrad-Falkenhayn, Karton 525, Op. Nr. 10.635, Dopis nepodpisanega v generalštabu k.u.k. armade (verjetno von Hötendorfa) načelniku generalštaba nemške vojske, von Falkenhaynu, 23. 5. 1915.

27 ÖStA, KA, AOK-OP, J.-Gruppe, 1914/1915, Korrespondenz Conrad-Falkenhayn, Karton 525, Op. Nr. 13.960, Dopis von Hötendorfa von Falkenhaynu, 12. 8. 1915.

in pokrajini Trentino v Dolomitih. Armada Avstro-Ogrske je tukaj doživela podobne izkušnje kot izčrpujoča pozicijska vojna nemške armade v severni Franciji.

ZAKLJUČEK

V historiografijah prve svetovne vojne vstopu Italije ne pripisujejo odločilnega pomena za izid prve svetovne vojne. Vsekakor pa je njen vstop v vojno pomenil pomemben, morda odločilen kamenček v mozaiku, ki je sčasoma pripeljal do celotne slike poraza centralnih sil. Res je, da Italija z Versajskim mirom 1919 ni dobila vseh ozemeljskih zagotovil iz tajnega Londonskega sporazuma, kar gre pripisati predvsem predsedniku ZDA Thomasu Woodrowu Wilsonu in njegovi politiki o samoodločbi, ter političnemu načelu o spornosti uveljavljanja posameznih tajnih dogovorov. Versajski mir je imel velike posledice na zgodovino Italije v 20. stoletju in na vzpon fašizma. Zaradi gospodarskih in človeških posledic vojne velja za Italijo tudi s perspektive nemško-avstrijskega zgodovinarja, da gre za »verstümmelten Sieg« – okrnjeno zmago, ki marsikoga ni zadovoljila. Še več, posledice vojne so na njenih tleh dobile odlično podlago za razvoj fašizma, podobno kot desetletje kasneje v Nemčiji nacizma. Oznaka Italije kot izdajalke Trozveze s strani njenih nekdanjih zaveznikov je imela posledice in ni brez povezav z Mussolinijevim vstopom v drugo svetovno vojno. Nekateri raziskovalci prve svetovne vojne vidijo v tem tudi »zadnjo vojno za neodvisnost« oz. pripisujejo kavernam in zakloniščem v Dolomitih in težkim bitkam na Soči skoraj »nacionalni« pomen, saj naj bi takrat italijanski narod prvič doživel sebe kot enotno narodno tvorbo (prim. Hürter, Rusconi, 2007).

Z vidika obstoja večnarodne monarhije in vzpona nacizma v tridesetih letih 20. stoletja, je bil vstop Italije v vojno leta 1915 vsekakor usodnejši za Avstro-Ogrsko in Nemčijo. Dvojna monarhija kot »ječa narodov«, kot »zastarela državna oblika« sredi Evrope, je bila ob zori dobe modernih nacionalnih držav tistega časa na daljšo časovno obdobje vsekakor lažji plen napredujočim nacionalizmom, ki so jo »obteževali« od znotraj. Kljub temu avstrijska elita ni zmogla napora, da bi svojo politiko temu prilagodila. Za razliko od Nemškega cesarstva Avstro-Ogrska ni uspela ustvariti podobne vojne ideologije. Medtem, ko so publicistične reakcije nemških nacionalističnih intelektualcev ob izbruhu prve svetovne vojne Nemčijo pripravljale na vojno in ji malodane pripisovale usodno vlogo za razvoj Evrope, kaj podobnega v Avstro-Ogrski ni bilo mogoče. Vzpostavitev enotne »avstrijske zavesti«, ki bi bila razširjena po celotni monarhiji, ni bilo (Zwitter, 1962). Poskusi, da bi prevzeli nemško ideologijo, niso uspeli. Povezovalni element so slej ko prej ostali: figura cesarja in katoliška vera ter pogojno še ohranitev političnega in teritorialnega statusa monarhije. V t. i. »Alpski vojni« je bil vezivni element Avstro-Ogrske vloga Italije kot tradicionalnega sovražnika²⁸ in »perfiden« način vstopa Italije v vojno. Civilno prebivalstvo monarhije je »izdajo« Italije dojemalo na svoj način. V ugle-

28 Naj omenim samo zapis nadvojvode Rudolfa pod psevdonimom Julius Felix leta 1888, v katerem opozarja svojega očeta, cesarja Franca Jožefa na naravo italijanskega zavezništva, na vojne Avstro-Ogrske proti Italiji in na splošno razširjeno prepričanje avstrijskega vojaškega vrha na potrebo preventivne vojne proti Italiji v začetku 20. stoletja.

dnejših dunajskih hišah so se tedaj makaroni imenovali »rezanci prelomljene zvestobe«, namesto voščila dober tek, se je reklo »*Gott strafe England! / Bog naj kaznuje Anglijo!*« (Stridsberg, 1983, 68–69).

Večinoma prezrt v publikacijah o bojih v Dolomitih in na Soči npr. še vedno ostaja pomen planinskih društev (t. i. Alpenverein-ov), ki so imela pomembno vlogo pri politično-ideološkem razvoju Nemčije in Avstrije v 20. stoletju. To vprašanje je deležno raziskovalne pozornosti šele zadnjih trideset let. Dosedanji rezultati so presenetljivi: v obravnavanem času so bila društva večinoma vodena s strani meščanstva, intelektualcev, ki so bili glavni nosilci vojne ideologije 1914 (Rotte, 2005).

Za oblikovanje identitete je postala preteklost odločilna predvsem zaradi povratka odrinjenih, zamočanih in nepriznanih zgodb o trpljenju (Assmann, 2006, 248–250). Da se preteklih dogodkov spominjamo, jih razvrščamo in interpretiramo glede na vsakokratno sedanjost (Benjamin, 1965, 78–94), je že dolgo v uvidu zgodovinarjev. Kolektivni spomin neke družbene skupnosti, naroda, se nanaša predvsem na ustanovitvene in ključne dogodke družb, ki so bili povečini nasilni in jih družbe naknadno legitimirajo, mi jih pa praznujemo kot ustanovitvene dogodke. Kar za ene pomeni slava, je bilo za druge ponižanje (Ricoer, 1998, 100–101). V kontekstu različnih nacionalnih historiografij bi bilo npr. zanimivo ponovno oceniti vlogo Gavrila Pricipa, ki s svojim dejanjem velja za povod v masaker, v katerem je umrlo na milijone ljudi. Koliko je še danes pomembna njegova vloga in tragična življenjska pot? Pred slabima dvema letoma je novinarka dnevnika *Delo* Irena Štaudohar zapisala, »[...] da je umiral kot kakšen junak iz Dumasovih romanov, ki jih je tako rad bral [...]« Kako so danes sprejete njegove besede, ki jih je zapisal na steno celice v trdnjavi v Terezinu: »*Naše će sene hodati po Beču, lutati po dvoru, plašiti gospodo / Naše sence bodo hodile po Dunaju, blodile po dvoru, strašile gospodo*« (Štaudohar, 2014)?

Ocena vzrokov in posledic vstopa Italija v prvo svetovno vojno je bila historiografsko že deležna pozornosti, zaključki so danes bolj ali manj jasni. Pogled, analize in razlage so bile v preteklosti in so še deloma danes odvisne od tega, od kod prihaja »raziskovalni pogled«. Medtem, ko so na Dunaju govorili o »izdaji«, so v Rimu govorili o »nacionalnih interesih«. Danes naj bi resni zgodovinarji ne uporabljali več besede izdaja, ko se razpravlja o odločitvah Italije v letih 1914–1915. Avstrijsko in nemško zgodovinopisje govori o nepošteni italijanski zunanji politiki, oboji, tako italijanski kot avstrijsko-nemški raziskovalci, pa so prepričani o političnem hazardu italijanske države (Rusconi, 2007, 42–44). Diplomatski dejavnosti, »upogljivosti« in pogajanjem med Rimom in Dunajem od decembra 1914 do aprila oz. maja 1915 je zanimivo slediti, saj razgaljajo celotno »visoko« politiko v času izrednih razmer, kar vsakokratne vojne in pogajanja med njimi in po njih pač so. Takrat pravo in pravičnost stopita v ozadje, v ospredju pa so interesi, moč in zaveznitva. Vso to in nič manj razkrivajo dogodki v tem razburkanem času med Avstro-Ogrsko in Italijo. Potrebno je zapisati, da je slovenska historiografija glede prve svetovne vojne posvečala pozornost predvsem dogodkom v povezavi s slovenskim narodom in njegovo usodo; gledala je torej na zgodovino z nacionalnimi očali. Zato slovenske historiografske literature na zgoraj navedeno temo skoraj ni. S pričujočim prispevkom tako dodajamo kamenček v mozaiku razumevanja različnih interesov in dogajanja konec leta 1914 in začetek leta 1915, do vstopa Italije v vojno.

CENTRAL POWERS AND THE ENTRY OF ITALY INTO WORLD WAR ONE:
IN THE LIGHT OF THE CORRESPONDENCE BETWEEN THE AUSTRO-
HUNGARIAN AND THE GERMAN MILITARY HEADQUARTERS*Danijel GRAFENAUER*

The Institute for Ethnic Studies, Erjavčeva 26, 1000 Ljubljana, Slovenia

e-mail: danijel.grafenauer@inv.si

SUMMARY

The appraisal of the reasons and consequences of the entry of Italy into the World War One was already dealt with from the historiographic point of view and the conclusions are more or less clear today. The views, analyses and interpretations in the past and partly also today depend on the origin of the »research approach«. While in Vienna there was talk of treason, Rome talked about »national interests«. Serious historians nowadays no longer use the word treason when discussing Italy's decisions in the years 1914–1915. Austrian and German historiography mentions the unfair Italian foreign policy, and both, so Italian as the Austrian and German researchers are convinced about the political hazard of the Italian state. It is interesting to follow the diplomatic activity, »obedience« and negotiations between Rome and Vienna from December 1914 to April and May 1915 as they disclose the whole »high« politics in the time of emergency state, i. e. wars and negotiations between them. In such times law and justice are in the background, with interests, power and alliances being in the focus. All this and no less is reflected in the events taking place in these turbulent times between Austro-Hungary and Italy. It is necessary to add that regarding World War One Slovene historiography was mostly focused on the Slovene nation and its destiny, observing history through the national spectacles. That is why there is no Slovene historiographic literature on this topic. The present article is therefore a small stone in the mosaic of understanding the diversity of interests and events in the end of 1914 and beginning of 1915 until Italy's entry into war.

Keywords: Austro-Hungary, World War One, entry of Italy into World War One, Conrad von Hotzendorf, Erich von Falkenhayn

VIRI IN LITERATURA

- Burián, S. G. (1923):** Drei Jahre. Aus der Zeit meiner Amtsführung im Kriege. Berlin, Ullstein.
- Erzberger, M. (1920):** Erlebnisse im Weltkrieg. Stuttgart, Berlin, Deutsche Verlag.
- ÖStA, KA, AOK – Österreichisches Staatsarchiv (ÖStA), Kriegsarchiv (KA), Armeeoberkommando (AOK), J.-Gruppe, 1914/1915, Op. Akten, Vertrauliche Nachrichten, Korrespondenz Conrad – Falkenhayn, Karton 524, 525, 526.**
- ÖStA, KA, NL – ÖStA, KA, Nachlässe (NL) - Karl Schneller, B/509.**
- Österreichisches Staatsarchiv (2016):** Kriegserklärung Italiens an Österreich-Ungarn 1915. <http://wk1.staatsarchiv.at/diplomatie-zwischen-krieg-und-frieden/kriegserklaerung-italiens-an-oesterreich-ungarn-1915/> (12. 3. 2016).
- Österreich-Ungarns letzter Krieg (1931):** Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914–1918. Bd. 2: Das Kriegsjahr 1915, Erster Teil. Wien, Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen.
- Regele, O. (1955):** Feldmarschall Conrad. Auftrag und Erfüllung 1906–1918. Wien, München, Herold.
- Schicksalsjahre Österreichs (1954):** Schicksalsjahre Österreichs 1908–1919. Das politische Tagebuch Josef Redlichs. Bd. 2, 1915–1919. Fellner F. (ur.). Graz-Köln, Verlag Hermann Böhlau Nachf.
- Stridsberg, G. (1983):** Mojih pet življenj. Maribor. Založba obzorja.
- Afflerbach, H. (2007):** Vom Bündnispartner zum Kriegsgegner. Ursachen und Folgen des italienischen Kriegseintritts im Mai 1915. V: Hürter, J., Rusconi, G. E. (ur.): Der Kriegseintritt Italiens im Mai 1915. München, R. Oldenbourg, 53–69.
- Assmann, A. (2006):** Der lange Schatten der Vergangenheit. Erinnerungskultur und Geschichtspolitik. München, Beck.
- Benjamin, W. (1965):** Geschichtsphilosophische Thesen. V: Benjamin, W. (ur.): Zur Kritik der Gewalt und andere Aufsätze. Frankfurt, Suhrkamp, 78–94.
- Der Kriegseintritt Italiens (2016):** Der Kriegseintritt Italiens. V: Der Erste Weltkrieg und das Ende der Habsburgermonarchie“ – die virtuelle Ausstellung zur Geschichte des Krieges von 1914 – 1918 in Österreich. <http://ww1.habsburger.net/de/kapitel/der-kriegseintritt-italiens> (10. 3. 2016).
- Fiedler, H. (2010):** Die Krisen der Mittelmächte im Frühjahr 1915. Diplomsko delo na Univerzi na Dunaju.
- Hürter, J., Rusconi, G. E. (2007):** Der Kriegseintritt Italiens im Mai 1915. München, R. Oldenbourg Verlag.
- Janosi, F. R. (1970):** Der Vatikan und das Ende der Donaumonarchie. V: Plaschka, R. G., Mack, K. (ur.): Die Auflösung des Habsburgerreiches. Bd. III. Wien, Verlag für Geschichte und Politik Wien, 231–235.
- Kleindl, W. (1978):** Österreich. Daten zur Geschichte und Kultur. Wien, Heidelberg, Überreuter.
- Milza, P. (2012):** Zgodovina Italije. Ljubljana, Slovenska matica.

- Monticone, A. (1982):** Deutschland und die Neutralität Italiens 1914–1915. Wiesbaden, Steiner.
- Rauchensteiner, M. (2013):** Der Erste Weltkrieg und das Ende der Habsburgermonarchie 1914–1918. Wien, Köln, Weimar, Böhlau.
- Ricoer, P. (1998):** Das Rätsel der Vergangenheit. Göttingen, Wallstein.
- Rotte, R. & Rotte, U. (2005):** »... dem neidenden Erbfeind für alle Zeiten die Lust vertreiben, unser Heiligtum zu entweihen.« Kriegsideologie und Alpinismus im deutschen und österreichischen Alpenverein während des Krieges gegen Italien 1915–1918. http://www.ipw.rwth-aachen.de/for_paper.html ISSN 1862-8079 (20. 2. 2016).
- Rusconi, G. E. (2007):** Das Hasardspiel des Jahres 1915. Warum sich Italien für den Eintritt in den Ersten Weltkrieg entschied. V: Hürter, J., Rusconi, G. E. (ur.): Der Kriegseintritt Italiens im Mai 1915. München, R. Oldenbourg Verlag, 13–52.
- Steininger, R. (2015):** »Der König von Italien hat Mir den Krieg erklärt.« Tiroler Tageszeitung, 16. maj 2015, Nr. 135, 20. <http://www.tt.com/politik/konflikte/10005015-91/der-k%C3%B6nig-von-italien-hat--mir-den-krieg-erkl%C3%A4rt..csp?tab=article> (26. 9. 2016).
- Študohtar, I. (2014):** Sarajevo 1914. Kliči Gavrila za umor. Sobotna priloga Dela, 28. 6. 2014.
- Zwitter, F. (1962):** Nacionalni problemi v Habsburški monarhiji. Ljubljana, Slovenska matica.